

УДК 368.01

Л.В. Русул, канд. екон. наук

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці, Україна

**СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ****Л.В. Русул**, канд. экон. наук

Буковинский государственный финансово-экономический университет, г. Черновцы, Украина

**СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО
РЫНКА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ****Liubov Rusul**, PhD in Economics

Bukovyna State University of Finance and Economics, Chernivtsi, Ukraine

**MODERN REALITIES AND PROSPECTS OF INSURANCE BUSINESS
OF UKRAINE UNDER TRANSFORMATION PROCESSES**

Досліджено сучасний стан розвитку страхового ринку України. Проаналізовано основні фактори впливу та проблемні питання ринку на теперішній час. Визначено необхідність реформування страхового ринку та прийняття основної стратегії розвитку. Розглянуто важливість реалізації інвестиційної та соціальної функцій страхового ринку та його роль у розвантаженні державного бюджету, проблему реформування органу нагляду за страховим ринком. Наведено основні перспективні напрямки розвитку в умовах політичної та економічної кризи та визначено вплив факторів, в умовах яких буде найближчим часом розвиватись ринок. Розглянуто необхідність розвитку та реформування деяких видів страхування, налагодження дієвого діалогового вікна між бізнесом та владою, створення ринкових механізмів регулювання діяльності страхових компаній та дієвих інструментів захисту іноземного інвестора.

Ключові слова: стратегія, страховий ринок, страхова компанія, страхові премії, страхові виплати, орган нагляду, реформування.

Исследовано современное состояние развития страхового рынка Украины. Проанализированы основные факторы влияния и проблемные вопросы рынка в настоящее время. Определена необходимость реформирования страхового рынка и принятия основной стратегии развития. Рассмотрены важность реализации инвестиционной и социальной функций страхового рынка и его роль в разгрузке государственного бюджета, проблему реформирования органа надзора за страховым рынком. Приведены основные перспективные направления развития в условиях политического и экономического кризиса и определено влияние факторов, в условиях которых будет в ближайшее время развиваться рынок. Рассмотрена необходимость развития и реформирования некоторых видов страхования, налаживания действенного диалога между бизнесом и властью, создание рыночных механизмов регулирования деятельности страховых компаний и действенных инструментов защиты иностранного инвестора.

Ключевые слова: стратегия, страховой рынок, страховая компания, страховые премии, страховые выплаты, орган надзора, реформирование.

The current state of the insurance market of Ukraine is studied. The basic impacts and concerns of the market at present are analyzed. The necessity of the insurance market reforming and the adoption of basic development strategy are defined. The importance of implementing investment and social functions of the insurance market and its role in unloading state budget, the reform of the regulatory authority for the insurance market are considered. The basic perspective directions of development under political and economic crisis and the influence factors of market development are given. The necessity of evolution and reforming of some types of insurance, establishing of effective dialog between business and government, the creation of market mechanisms regulation of insurance companies and effective tools to protect foreign investors are considered.

Key words: strategy, insurance market, insurance company, insurance premiums, insurance payments, supervision body, reforming.

Постановка проблеми. Реалії розвитку української держави вимагають прийняття загальної Концепції реформування економіки країни. В умовах євроінтеграційних процесів це є важливою складовою, без якої неможливе нове суспільнотворення. Говорячи про економіку, важливе місце, звичайно, відводиться фінансовому сектору, який в умовах нестабільності валютного курсу, політичного реформування, проблем банківського сектору, падіння купівельної спроможності населення зазнає значних втрат. Чільне місце в системі фінансів займає страховий ринок, який у післякризовий період вийшов на новий рівень розвитку, але ситуація у країні вимагає прийняття кардинальних рішень і в цій інвестиційно привабливій сфері фінансового ринку. Страховий ринок потребує нових дієвих методів та інструментів регулювання для виконання своїх основних функцій в економіці. Тому важливим є дослідження сучасного стану ринку, основних факторів впливу

та прийняття основної стратегії розвитку, враховуючи дестабілізуючі фактори політичного та економічного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню основних проблем та тенденцій розвитку страхового ринку України присвячено публікації таких вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків, як С. Осадця, О. Гаманкової, О. Залєтова, Н. Ткаченко, Г. Третьякової, Х. Юкена, Д. Стейб [5], В. Черняхівський, Ю. Гришан [2], Б. Хлимоненко [7] та ін. Ефективний розвиток страхового ринку дасть можливість раціональнішого розподілу функцій між страховим ринком та бюджетом щодо соціального забезпечення населення, залучення іноземних інвестицій. Враховуючи це зростає роль наукових розробок у сфері страхування.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеним питаннями на сьогодні є налагодження дієвої співпраці бізнесу і влади, формування професійного органу нагляду за страховим ринком, впровадження ринкових механізмів регулювання діяльності страхових компаній, розвиток соціально орієнтованих видів страхування та багато інших. В умовах євроінтеграції потрібно визначитись з місцем та роллю страхового ринку в розбудові європейської країни. Ці та інші питання сьогодні потребують дослідження та якнайшвидшого вирішення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сучасного стану розвитку страхового ринку України в контексті оцінювання динаміки основних показників, аналіз макроекономічного середовища та місце страхового ринку в ньому, обґрунтування основних проблем розвитку страхового ринку та шляхів їх вирішення з метою формування інвестиційно привабливого та соціально орієнтованого інституту страхування.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні страхові компанії готові до реформування і самі виступають ініціатором цих змін. Представники страхового ринку України, страхові компанії з іноземним та вітчизняним капіталом звернулися до представників влади з пропозицією налагодження діалогу між бізнесом та владою, результатом якого має стати успішне проведення економічних реформ на принципах взаєморозуміння, співробітництва, фінансового сприяння та соціальної відповідальності з боку бізнесу [6].

Важливим є залучення зарубіжних експертів у процес реформування страхового ринку, дотримання страховими компаніями правил формування якісних страхових резервів як джерела інвестиційних ресурсів, що дасть можливість збільшити ВВП на 1,5–2 %, участь у пенсійному забезпеченні населення.

Неабияка увага приділяється нині і потребує подальшого реформування – питання професіоналізму органу нагляду. Страховики запропонували для ефективної взаємодії в цих та інших питаннях сформувати професійний склад органу нагляду за страховим ринком і прийняти Стратегію розвитку страхового ринку та реформи органів нагляду, що особливо важливо в сьогоднішніх умовах оновлення влади. В іншому випадку страховий ринок України не зможе очікувати припливу нових іноземних інвестицій, а також підвищиться ризик втрати наявних інвестицій як додатковий фактор ослаблення економіки України. Зокрема в Угоді про асоціацію передбачено перехід страхового ринку України спільно з реформованим Органом нагляду на європейські правила регулювання і нагляду. Сьогодні страховики готові підтримати впровадження системи фінансування наглядового органу за рахунок платежів нагляду.

Розглянемо динаміку розвитку страхового ринку України за перше півріччя 2014 року. Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховувальників за I півріччя 2014 року, становили 11040,3 млн грн. За I півріччя 2013 року загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками, становила 14 334,3 млн грн. За I півріччя 2014 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування

життя становила 10 063,0 млн грн (або 91,1 % від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 977,3 млн грн (або 8,9 % від загальної суми страхових премій).

Чисті страхові премії за I півріччя 2014 року становили 8 719,4 млн грн, що становить 79,0 % від валових страхових премій. Чисті страхові премії за I півріччя 2013 року становили 10 437,4 млн грн, або 72,8 % від валових страхових премій. Таким чином, обсяги валових страхових премій за I півріччя 2014 року зменшилися порівняно з I півріччям 2013 року на 23,0 %, чисті страхові премії зменшилися на 16,5 %.

Загальний спад чистих страхових премій у I півріччі 2014 року (-16,5 %) сформувався за рахунок суттєвого зменшення надходжень платежів зі страхування фінансових ризиків (-54,2 %), страхування кредитів (-48,3 %), страхування відповідальності перед третіми особами (-33,4 %) та страхування вантажів та багажу (-29,7 %). Водночас, приріст чистих страхових премій спостерігався за такими видами страхування: медичне страхування (+15,3 %), авіаційне страхування (+4,4 %).

Розмір валових страхових виплат за I півріччя 2014 року становив 2 397,9 млн грн, у тому числі з видів страхування, інших, ніж страхування життя – 2 308,2 млн грн (або 96,3 %), зі страхування життя – 89,7 млн грн (або 3,7 %).

Валові страхові виплати за I півріччя 2014 року збільшилися на 5,0 % (до 2 397,9 млн грн) порівняно з аналогічним періодом 2013 року, чисті страхові виплати збільшилися на 5,6 % і становили 2 356,9 млн грн. У структурі чистих страхових виплат станом на 30.06.2014 найбільша питома вага страхових виплат припадає на такі види страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 1 329,6 млн грн (або 56,4 %) (станом на 30.06.2013 цей показник становив 1 241,0 млн грн (або 55,6 %)); частка медичного страхування (безперервне страхування здоров'я) становить 559,5 млн грн (або 23,7 %) (станом на 30.06.2013 – 501,9 млн грн (або 22,5 %)); страхування життя – 89,7 млн грн (або 3,8 %) (станом на 30.06.2013 – 58,6 млн грн (або 2,6 %)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 60,8 млн грн (або 2,6 %) (станом на 30.06.2013 – 42,3 млн грн (або 1,9 %)). У структурі чистих страхових виплат відбулися зміни в розрізі видів страхування, зокрема збільшилась частка страхових виплат за такими видами страхування: автострахування (з 55,6 до 56,4 %), медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) (з 22,5 до 23,7 %), страхування життя (з 2,6 % до 3,8 %). Водночас, частка чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків значно скоротилася (з 2,2 до 0,3 %).

Рівень валових страхових виплат станом на 30.06.2014 становив 21,7 %. Збільшення рівня валових страхових виплат на 5,8 в. п. у порівнянні з аналогічним періодом 2013 року пов'язане з істотним зменшенням надходжень валових страхових платежів (-23,0 %) при незначному збільшенні страхових виплат (+5,0 %).

Станом на 30.06.2014 обсяг загальних активів страховиків становив 66 156,7 млн грн, що на 3,6 % більше в порівнянні з відповідним показником минулого року. Величина активів, визначених відповідно до ст. 31 Закону України «Про страхування», збільшилася на 1,8 % (до 36 554,3 млн грн) відповідно. Структура активів страхових компаній, визначених ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення страхових резервів, станом на 30.06.2014 у порівнянні з інформацією станом на 30.06.2013 мала такі зміни: на 1 243,1 млн грн (або на 7,5 %) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення акціями, і становив 17 738,2 млн грн (або 48,5 % від загального обсягу активів); на 583,2 млн грн (або на 6,9 %) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення банківськими вкладками (депозитами), і становив 9 088,0 млн грн (або 24,9 % від загального обсягу активів); на 875,3 млн грн (або на 64,0 %) зменшився обсяг активів, дозволених для представлення облігаціями, і становив 492,8 млн грн (або 1,3 % від загального обсягу активів); на 378,7 млн грн (або на 14,0 %) зменшився обсяг активів, дозволених для пред-

ставлення цінними паперами, що емітуються державою, і становив 2 335,3 млн грн (або 6,4 % від загального обсягу активів) [4].

Отже, статистика свідчить про загальне скорочення страхового ринку, хоча страхові компанії продовжують нарощувати активи та страхові резерви, але події у країні не сприяють росту ринку.

Виходячи із загальної ситуації, можна стверджувати, що загальний обсяг ринку ризикового страхування в Україні істотно не скоротиться за рахунок девальвації гривні. Тому валютна складова, в основному, в автострахованні (запчастини) і ДМС (ліки). Так, ринок навіть при падінні премій КАСКО може показати 20 % зростання премій, але в доларовому еквіваленті він скоротиться в 2 рази. Єдиний ринок, який поки росте, це медичне страхування – люди не перестають лікуватися і хочуть отримати сервіс у приватних клініках. По ДМС страховики підняли ціни на 25 %, але на ринку ми спостерігаємо скорочення бюджетів корпоративних клієнтів і зниження кількості застрахованих. Тим не менш, експерти вважають, що ринок ДМС у 2014 році покаже зростання 25–30 % за рахунок інфляції. Навіть, незважаючи на високу збитковість медстрахування і близького до нуля фінансового результату, страховикам він все одно буде цікавим.

Зростання ринку ДМС обумовлено також переведенням підприємств своїх майнових ризиків у медичне страхування з метою оптимізації оподаткування.

Така ж ситуація буде і в КАСКО – премії виростуть за рахунок курсу, але кількість договорів скоротиться, оскільки парк старіє, кредити не видаються і продажі нових автомобілів істотно впали.

За словами Президента ЛСОУ Олександра Залєтова, сьогодні в Україні на ринку автострахування є проблеми, які гальмують його розвиток. Це і скорочення автокредитування і зростання середнього віку автопарку, який на сьогодні становить 20 років, іпотека майже заморожена, страхування нещасних випадків через канали роздрібних мереж загальмувало свій розвиток, і в 2015 році буде істотно скорочувати свої обсяги. Сьогодні страховий ринок – найбільший кредитор банківської системи (11 млрд грн резервів розміщено на депозитах), учасник пенсійної системи (5 млрд грн резервів компаній страхування життя), бере участь у детінізації транспортної галузі (2,5 млрд грн виплати на СТО по автострахованню), великий платник податків (1,8 млрд грн ЄСВ, ПДФО, на прибуток) та ін. [1].

Не можна не враховувати важливість соціальної функції страхування у суспільстві. За рахунок страхування можна «розвантажити» держбюджет (покриття збитків від стихійних явищ та ін.). Страховики шукають нові шляхи роботи з держорганами.

Схеми фінансування безпеки дорожнього руху повинні більше цікавити не страховиків ОСЦВ, а страховиків життя, оскільки саме вони несуть основне навантаження з виплат по смерті в результаті ДТП. Це соціальна функція та інструмент для підвищення соціальної відповідальності страхового ринку. Ринок страхування життя показує позитивну динаміку і росте. Сьогодні валюта балансу лайфових страховиків виросла на 26 % і основним трендом страхового ринку стає те, що активи і резерви у страховиків життя часто вищі, ніж у ризикових страховиків. Тому 2015 рік буде роком боротьби компаній страхування життя з іншими учасниками фінансового ринку. Сьогодні частка довгострокових депозитів скоротилася в банках з 15 до 3 %: банки акумулюють 15 млрд грн, а страховики життя – уже 5 млрд грн [1].

Нині замість пруденційного нагляду, що забезпечує небанкрутство фінансових установ, в Україні регулятор здійснює тільки адміністративний контроль. Щоб справитися з викликами, які перед страховиками ставить макроекономічне середовище, гравцям ринку доводиться оптимізувати структуру бізнесу. Компанії змушені відмовлятися від таких витратних видів страхування, як дрібний роздріб, медицина й автострахован-

ня. Більш привабливими залишаються іпотечне страхування, робота зі страховими та нестраховими посередниками.

Страхові компанії з іноземним капіталом запевняють, що навіть з урахуванням непростих умов роботи серед європейських країн Україна залишається одним з найбільш привабливих ринків. Менше 10 % українців мають хоча б один поліс добровільного страхування, в той час як у Східній Європі – 40–50 %, а в Західній Європі – 70 % [7].

Економічних причин відходу з ринку іноземних компаній немає. У структурі бізнесу світових страховиків українські «дочки» займають десятки частки відсотка. Для компаній з багатомільярдною капіталізацією збитки одного-двох років навіть у десятки мільйонів доларів не будуть критичними. Найбільш важливим фактором у подібній ситуації є віра в перспективність ринку або її відсутність [7].

2014 рік став часом перевірки на міцність для компаній усіх галузей економіки. І ринок страхування з його невеликими обсягами – не виняток. До традиційних факторів, що ускладнюють ведення бізнесу в Україні, у нинішньому році додалися збройний конфлікт на сході країни, девальвація національної валюти, економічна стагнація.

Сучасне страхування в Україні розвивається інертним шляхом, пасивно ідучи за коливаннями макроекономічної кон'юнктури і банківським кредитуванням.

Це підтверджується зниженням частки страхових платежів у ВВП України: у 2008 році вона становила 1,7 %, а за підсумками 2014 очікується менше 1 %. Зазначений показник у 5 разів менше середньоєвропейського.

За розміром страхових платежів на душу населення серед країн Східної Європи Україна суттєво відстає: в 20 разів від Словенії, в 11 разів від Чеської Республіки та в 9 разів від Польщі. В Україні питома вага забезпеченості страховим захистом будівель приватного сектору становить лише 1%, добровільним медичним страхуванням (ДМС) – 3 %, страхуванням життя – 8 %, добровільним страхуванням від нещасних випадків – 7 % населення, страхуванням туристів – 8 % і страхуванням автомобілів – на 12 % [3].

Висновки і пропозиції. Сьогодні потрібно створити ініціативну групу за участю Нацкомфінпослуг та представників ринку з метою опрацювання конкретної програми розвитку страхового ринку України, провести роботу з консолідації страхового ринку, сформувані принципи партнерства влади і бізнесу для вирішення спільних проблем та перспектив розвитку страхування в Україні, сформувані нову модель соціального партнерства між страховими компаніями та споживачами страхових послуг на принципах прозорості, відкритості та захисту інтересів учасників ринку.

З метою стимулювання розвитку медичного страхування в Україні та підготовки страхової галузі до виконання важливої ролі андеррайтера медичних ризиків у межах системи обов'язкового медичного страхування, забезпечити введення податкових пільг, а саме: віднесення страхових платежів з медстрахування на валові витрати роботодавців.

Вимагає активізації і пенсійна реформа за участю компанії зі страхування життя.

Введення в Україні замість обов'язково особистого страхування від нещасних випадків на транспорті обов'язкового страхування цивільної відповідальності перевізника за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та майну пасажирів, стане інструментом адекватної та гарантованої реалізації норм цивільного законодавства України у сфері відповідальності перевізника перед пасажирями.

Важливим є впровадження нових видів страхування пов'язаних зі страхуванням майна, що належить громадянам на правах приватної власності, від катастрофічних, терористичних ризиків та ризиків техногенних аварій.

Реалізація відповідних заходів дозволить підвищити ефективність і надійність страхового захисту майнових інтересів фізичних, юридичних осіб і держави, створити нові робочі місця, а також залучити інвестиційні ресурси в національну економіку за раху-

нок забезпечення ефективного функціонування міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Сучасний світ змінюється досить швидко, тому страхова галузь повинна адекватно оцінювати ризики, загрози, тенденції, і приймати рішення для успішного розвитку бізнесу.

Список використаних джерел

1. *Будущее* страхового рынка. Почему государство и общество сегодня не воспринимают страховой сектор? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forinsurer.com>.
2. *Гришан Ю.* Страховой рынок Украины в 2015 году должен претерпеть серьезных изменений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forinsurer.com>.
3. *Доля* страховых платежей в ВВП Украины в 2014 году может составить менее 1 % [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forinsurer.com>.
4. *Офіційний сайт* Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nfp.gov.ua>.
5. *Стейб Д.* Огляд глобального ринку страхування в 2012 році / Д. Стейб, М. Пугайя // Страхова справа. – 2013. – № 2(50). – С. 28–31.
6. *Страховые* компании обратились к Президенту и Премьер-министру Украины с предложением начать публичный диалог [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forinsurer.com>.
7. *Хлимоненко Б.* Чому глобальні страховики можуть залишити Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbes.ua>.